

Spécimens de variétés dialectales basques

(*Suite*)

Je m'étais proposé de faire, au fur et à mesure, sur chaque dialecte, les remarques et les observations qu'appelleront chacun des spécimens donnés. Mais, à la réflexion, il m'a paru préférable de grouper toutes ces remarques en une seule étude finale. Je continue donc la revue des dialectes. Nous nous occuperons aujourd'hui du second grand groupe français, le Bas-Navarrais occidental, parlé dans la région nord-orientale de l'arrondissement de Bayonne et principalement sur la rive droite de la Nive.

Mais, auparavant, je crois intéressant de publier la lettre ci-après qui m'a été écrite par M. le capitaine Darricarrère, relativement au langage de Bassussarry et de Saint-Pierre-d'Irube. Il en résulte que ces villages doivent encore être considérés comme basques,

« *Bayonne, le 11 juillet 1904.*

» MONSIEUR,

» Voici les renseignements que j'ai recueillis afin de répondre au plus tôt à votre dernière lettre.

» La situation, au point de vue linguistique, des habitants des villages basques en contact ou en relations d'affaires avec les populations gasconnes d'Anglet, des Landes, de la place de Bayonne et de celle de Biarritz, n'a guère changé depuis trente ans.

» Quels sont les Basques de Bidart, Arbonne, Arcangues, Bassussarry, Villefranque, Saint-Pierre-d'Irube, Mouguerre, Lahonce, Briscous et Ustaritz qui apprennent le gascon? ou qui savent le gascon? Ceux qui vendent à Bayonne du lait, des oeufs et les autres produits de leurs fermes.

» Les Basques du voisinage qui fréquentent les villes de Bayonne et de Biarritz et les Basques qui trafiquent sur le bétail à Bayonne savent le gascon, parce que là les marchés se traitent presque toujours en langue gasconne et avec des gascons.

» Les maquignons des autres régions du pays Basque (Hasparren, Mendiondo, Louhossoa, Espelette, etc.), parlent français ou basque à Bayonne, tandis que les Basques du voisinage parlent de préférence le gascon qu'ils ont appris précisément pour les besoins de leur commerce.

» Les Basques des environs de Bayonne qui, le dimanche, se rendent à la messe, soit à Biarritz, soit à Bayonne, s'expriment en gascon là où, le jour dominical, ils ont des affaires à régler ou à traiter. C'est ainsi que, hier, à Biarritz, j'ai observé que des paysans et des paysannes venus d'Arbonne et d'Arcangues parlaient entre eux le basque de leur village, alors qu'ils se servaient du gascon pour s'entretenir avec les Biarrots.

» Il y a, il est vrai, — et vous le savez aussi bien que moi, — autant à Bassussarry qu'à Saint-Pierre-d'Irube (bien moins à Arcangues et à Mouguerre) des Gascons de naissance, c'est-à-dire des gens parlant gascon de père en fils, et n'apprenant le français qu'à l'école. Mais il y a aussi dans ces villages, qui commercent tous les jours avec Bayonne ou Biarritz, beaucoup de Basques qui parlent également et fort bien le gascon et le basque. Il n'en faudrait cependant pas conclure qu'un Basque habitant l'un des dix villages dont les noms figurent ci-dessus soit gascon ou gasconisé parce que le gascon lui est familier et qu'il le possède à l'égal d'un maître. Pour rester dans la réalité, on pourrait tout au plus dire qu'il y a, dans la région que j'ai indiquée, une population bilingue de par le commerce, l'industrie et les affaires journalières.

Il est incontestable d'ailleurs que, au point de vue de la connaissance de la langue maternelle et dans le milieu dont il s'agit, il y a un progrès à enregistrer : les enfants savent aujourd'hui le français ou du moins ils l'apprennent relativement bien. Mais, je le répète, la population y parle en général le basque, c'est-à-dire la langue maternelle, et de plus le gascon, parce que c'est l'idiome du peuple, des ateliers et du commerce à Bayonne aussi bien qu'à Biarritz.

» Que les ouvriers venus d'en bas, *Frantzia beheretik*, ou d'Espagne ne connaissent pas le gascon, on le conçoit ; mais ils l'apprennent peu ou prou : c'est le milieu qui le veut ainsi.

» Une dernière remarque. Sur cent marchandes des Halles, dans les deux places précitées, on compte environ : 85% femmes de langue gasconne; 10 % de langue basque, et 5 %, de langue espagnole. Inutile d'ajouter que clans le milieu oit elles exercent, elles parlent en général le gascon plutôt que le français et de préférence à toute autre langue et qu'elles débitent le français qu'elles savent, les unes avec l'accent gascon de la région, les autres avec l'accent basque, ou encore avec l'accent castillan franchement caractérisé.

» J.-B. DARRICARRÈRE. »

I. La première variété du bas-navarrais occidental, celle du Labourd, est parlé à Ustaritz, Villefranque, Halsou, Jatxou, Larressore, Cambo, Espelette et Souraïde. Les deux morceaux relatifs à Ustaritz sont sans intérêt et sans valeur. Les meilleurs sont ceux de Halsou et de Jatxou ; je prends ce dernier pour type :

1. Gizon batek etzitüin bi seme baizik. Gaztienak erran zioïn bere aitaï : « Ordu da nihuin nausi izan naïn eta izan dezaan diru. Yuan ahal izan behar niz eta ikhusi behaut lekhu. Pharti zazu zue onthasuna eta emazu izan bear duana. » — « Ba, ene semea, erran züin aitak », « nahiko duyan bezala ; gaichto bat hiz eta punitua izain hiz. » Gero idekitzeaikin tieta bat partitu züin bere onthasuna eta hartaïk in zitüin bi porzione berdinak.

2. Guti eunen ondoan, seme zarra guan zen herritik handi inez eta nehoi adio erran gabe. Trebesa tu zitüin hanitz larre, oihan, urhandi, eta gin zen hiri handi batea nun chahutu betzüin, bere diru guzia. Zombeit hilaeteen buyan, saldu behar izan zitüin bere phildak emazte zahar bati eta bera aloïtu muthil bezala : iorri zuten landetaat han astoen eta idien zaïntzea.

3. Ordüyan arras malurus izantzen. Etzüin gehiau oheik loiteko ganaz ez soik beotzeko hotz iten züinean. Hain gose handia züin batzüyetan nun gootik yaan beitzitüin zerriek yaten ziuzten aza hosto eta fruitu ustel hek been ez zioin nehok enaiten yeusik.

4. Aats bahez, tripa hutsa, utzi zen eortzea alkhi baten gainea behatzen züilaïk leihotik arinki airatzen zien choriak. Geo ikhusi zitüin agertzen zeruan hilargia eta izarrak eta erran züin bere baithan niarrez : « Hahan da ene aitaïn etchea muthilez bethea zoinek beitate ogia eta arnoa, arrolzeak eta gasna, nahuten bezembat; dembora hortan, ni goseak hilzen ai nu hemen.

5. Ebien, yeikiko niz eta guainiz ene aitaïn hatchemaitea eta harri errain diot : « Bekhatu bat in nüin nahi izan zinituanean utzi. Huts handia izan nüin eta bear nuzu punitu, baakit hoi uts. Ez nezazula deit zue semea, trata nezazu zue azken muthila bezala. Haitzdua izan niz been akhaatzan ai nintzan zutaik urrun. »

6. Aita bee baatzean zen, bee loreen urstatzen finitzen ai, saar bondoen eta mahatsen ikusten zailan. Noiz ee ikhusi beitzüin giten bideain gainean zaagoa herrestan bee semea dena estalia izerdiz eta herrautsez doidoia sinhetsi ahal izan züin. Bee beithan galdein züin punitu behar züin ala barkhatu behar zioin. Azkenean, beguietan niarrekin, besoak zaaldu zaizken eta hain lephoa bera botatuik hai eman zakon pot handi bat.

7. Geo yar aazi züin bee semea, deithu zitüin bee yendeak eta hayzoak : « Nahi dut hoi maithatu aitzinean bezala gaicho haurra », erran zeen bilduak Zienekotzat, « aski punitua izan da, neok ez dezola oai in erreportchurik. Zaïte horren ikhustea, ekharrozü maipulis pullit bat, emozü erhestun bat erhian eta zapata berriak zatigoetan. Hatchemaiten ahalko tuzui zombeit oilar eta ahate eta ekhartzen aatche bat hilzeko ona : yan edan eta phesta handia in behar duu elkharrekin ».

8. Muthilek obeitu zuten bee nausiai eta ezarri zuten dafaila eder bat mahinain, gainean. Mement berean seme zaharrena heldu zen ihizitik bee chakhurrekin : « Zer da baa harrauts hoi? » oiuhu in züin yuramentuka, « uste ut kantuz ai ziizten hemen. Ezta goizei itzul nain. Erhotu ziaa, ene aita? »

9. « Ez, ene semea, ez niz hala », errepostu eman züin zaharak, « hola ai baniz, da bozkarioz bethea nizalakotz. Kantatzen duu eta urus gia duulakotz ontsa zertako. Nahi bauk eta ezpauk beharkouk hik ee kantatu eta alageatu guekin zeen eta hie anea hila zena itzuli beita bizirat sortzetik heldu balitz bezala, atzo galdua zen, egun horra berriz hatchemana. »

Je note pour Halsou les variantes suivantes:

1. . . . gaztenak erran zion. . . izan nadin neure buruaren yabe, eta ukhan dezadan diru. Yoan ahal behardut eta ikhus dezadan herri. Zathi... eman dezadazu heldu behar zautana. Bai . . . . gaztigatuya izanen hiz . . . egin zituyen hartarik bi zathi bardinak.

2. Egun gutiren buruan, seme gaichtua. . . buruya goraric eta ikhus artio erran gabe nehori. Iragan zituyen hainitz . . ibaya eta

yo zuin hiri haadi batetara non chahutu baitzuyen . . . Zembeit . . . zituyen bere soinekoak. . .

3. Orduyan . . . Etzuyen ukhan. . . hotz egiten zuyanian. Batzuyetan . . . zuyen non gogotik yan baitzitzazkien . . . cherriek. . . nehork etzioen . . .

4. . . . utzi zuyen bere buruya . . . gainerat. . . behatzen zio-tela chorier zoinak hegaldaka baitzohazin . . . zituyen . . . zuyen . . . bethia da sehiz. . . berian ni hemen gosez hiltzen hari niz.

5. Hasia bada chutituco aiz. . . zoin nuyen zu utzi nahi izan zituanian. Hoben handi bat izan nuyen. . . Enezazula gargoitik deith. . .

6. . . . bere bihi. . . urztaturik zituyala. Nabaritu zuyenian. . . zuyen. . . Bere baithan zarabilan gaztigatu behar zuyenetz ala barkhatu behar zioenetz. . . zabaldu ziotzin. . . musu handi bat.

7. . . . zuyen. . . zituyen. . . auzuak. . . aski sehatuya. . . etze-zola egin erantzutzenik. . . zatozte ekhar dezozüya . . . ditutzuya . . . aratze. . . bagoazi edatera elgarrekin yatera . . .

8. Sehiek. . . harrabots. . . oihuka eta burhoka. . . kantuz hari ziretela. . .

9. . . . ez nuk zozatua. . . ihardetsi zion aguriak kantuz gao-zik eta bozik gaituk, zeren badiagu zergatik . . . bezala duk. galduya zuyan . . . hatzemaña. »

Larressore offrirait les particularités ci-après :

1. . . . nahi duyan . . .
2. . . . ur handi . . . çombeit. . . emazteki. . . bidali zuten pentzetarat. . .
3. . . . nehok. . .
4. . . . chorieri . . .
5. . . . zu utzi zintuaranian . . .
7. . . . aintzinian . . .
8. . . . zer dira haro horiek oro?.
9. . . . horiek egiten baïtut.

Je relève les points suivants dans le spécimen de Villefranque :

3. . . . urdek. . . nehork ez zakoten. . .
4. . . . katcheta baten gainerat. . . zeru zolan.
5. . . . utzi nahi zaitudanian. . . zutarik urrun iraungia nintzen.
6. . . . liliak. . . zabaidu zaizkon. . . pot.

7. . . . zapeta.

Espelette a envoyé deux traductions où je remarque ce qui suit :

I.— 1. . . . etzüin. . . beizik. Gaztenak. . . zer ere ukhan behar beitut . . . gaztigatuya. . . tiranta bat.

2. . . . errekak. . . baterat . . . emazteki. . .

3. . . . Orduyan. . . etzüin izan . . . Batzüitan . . .

4. . . . zuezko yargia baten gainera. . .

5. . . . yeikiren niz . . .

6. . . . lilien. . .

7. . . . bilduak izan ziren bezin laster . . . emozute. . . Ahal izanen tüzui. . .

8. . . . Kantuz haï zizten . . .

9. . . . Kantuz hari gira eta urus gia. . . nahi izan dezayan edo ez beharko da kantu dezayan, galdupa . . . harapatuya.

II.— 1. . . . gaztenak. . . harmario bat. . . partitu. . .

2. . . . hazkarraina egiten zuilarik buruyan. . . emazteki. . . yarri zen sehi. . . landetara.

4. . . . choriak arinki zabiltzanak. . . « Hantchet . . .

5. . . . chutitu behar niz yuain niz. . . kaustera. . . hiratzen haï. nintzen. . .

6. . . . bere buruari heya. . . zabaltzen diozki besuak. . .

7. . . . elgarretara bildu orduko. . . zauzte ekarrozüi. . .

8. . . . harrabots hau. . . yurameatukaz galdua zuyan. . .

Le traducteur de Cambo a écrit :

1. . . . punitia. . . johan.

2. . . . asko eremu, oihanak, urak. . .

3. . . . malerus . . . hasaosto . . .

4. . . . katcheta baten gainera. . . chorier . . .

5. . . . joanen naiz

6. . . . behar zuenez gaztigatu edo behar zakon barkhatu. . . hedatu zakon . . .

7. . . . zatozte. . . kamisola poillit. . . ematzkotzie erhastun bat erlbian eta zapatak . . .

8. . . . ihisetik. . . haraots-hori?. . . juramendurekin. . .

9. . . . enuk hala. . . benaiz. . . hire anea. . . galdia zuyan. . . harapatuya.

Enfin le spécimen de Souraïde est caractérisé par les détails suivants :

1. . . . diruya. . . tokien ikusteko. Farti. . . fartitu. . .
2. . . . seme tzarra. . . ibayak. . .
4. . . . alkicha. . . choriei . . .
5. . . . Ontsa bès, yeikitzen niz. . . iraungitzen. . .
6. . . . besuak hedatu ziozkin. . . musu . . .
8. . . . ihizitik. . .
9. . . . nahi izan dezakan ala ez behauko duk hik ere kanta dezakan. . .

II.— La seconde variété du bas-navarrais occidental est parlée a Hasparren, Bonloc, Mendioude, Macaye et Louhossoa. Le texte envoyé de ce dernier village me paraît le meilleur. Il est. ainsi conçu :

1. Gizon batek etzitien bi jeme bézik. Gaztenak erran zien aitari : « Tenor da neure nauji izan nadin eta dirua ukan dezatan. Behar, niz yuan eta bazterrak ikuji. Parteya zazu zure ontajunak eta eman zadazu heldu zautana. — Bai, ene jemia », erran zien aita, « nahi dukan bezala ; gaichtoa hiz eta punitia izanen hiz ». Gero, tienta bat idokiz, parteyatu zien bere ontajuna eta in bi parte berdinak.

2. Zombait egunen burian, jeme gaichtoa yuan zen herritik, fierrana inez eta adiorik erran gabe nehori. Pajatu zitien larre, oiha eta arribera hanits, eta yin zen hiri haundi batera, nun chahutu baitzien bere diru guzia. Zombait hilabetheren burian, jaldu behar izan zitien bere pildak atso bati eta yari jehi. Igorri zuten landerarat, ajtuen eta idien zaintzera.

3. Ordian biziki maluroj izan zen. Etzien gehio oherik atjetan etzateko ez eta jurik hotz zenien berotzeko. Zombait aldiz haimbertzetaraino goje zen, yaïn baitzitien urdek yaten duzten aza ojto eta fruitu ujteldu hek, bainan nehok etzion fitjik emaiten

4. Aj batez, tripa hutjik, utzi zen erotzerat alki baten gainerat, behatuz leihotik arinzki airian zabilzan ihiziak. Gero ikuji zituen zerian agertzen ilhargia eta izarrak eta nigarrez erran zuen : « Han, ene aitaren etchia bethia da jehi ogi eta arno, arroltziak eta gajna nahi duten bezembat dutenez. Dembora hortan, ni gojiak hiltzen ari nu hemen.

5. « Eh bien ! chutituko niz, yohain niz aitaren gana eta

errain diot : bekatu bat in nian zu kitatu nahi izan zintudanian. Hoben handia izan nuen eta punitu behar nauzu, badakit. Ez nezozula gehio zure jemia deit, trata nezazu zure azken jehia bezala. Hobendun nintzan, bainan eneatzen nintzan zutarik urrun. »

6. Aita baratxian zen lilien hurtatzen finitzen ari, bijitatzen zitien jagar eta mahats ondoak. Ikuji zienian bidian yiten bere jemia izerdiz eta herrautsez dena ejtalia, ichterra herrejtatuz, doidoya jinexi zien. Galdein zien here buruari punitu behar zien ala barkatu behar zakon. Enfin, nigarra begian, bejoak hedatu zazon eta lepora yauzinik pot haundi bat eman.

7. Gero yar arazi zien bere jemia, deitu bere yendiak eta hauzoak : « Nahi dut maitatu lehen bezala haur gaichoa », erran zeen bildu zieneko. « ajki punitia izan da, nehok ez dezakola orai erreprothchurik ein. Zaurte ikujterat. Ekarrozie fite palto poillit bat, emozic ehatzun bat erhian eta zapata berriak zangotan. Hartuko ahal tutzie ere oilarrak, ahatiak, eta ekarri ahalko hiltzeko on den ahatche bat. : edain dugu, yanen eta pejta handi bat inen elgarrekin ».

8. Jehiek obeditu zuten naujia, eta ezarri dafaila eder bat mahainain gainian. Memento berian jeme gehiena heldu zen ihizitik bere zakurrekin : « Zer da bada harrabots hori? », oiuhu in zien yuramentuka, « iduri zaut kantuz ari zieztela hemen; ez da goitche yin nadin. Erhotu zirea, aita? »

9. « Ez, ene jemia, ez nauk hala », errejponditu zien zaharaak; « alegrantziaz bethia nizalakotz iten diat ori. Kantatu diuk eta alegera dituk, ezen badiuk zertako. Nahi baduk eta ez, beharko duk hik ere kantatu eta alegeratu gurekin, zeren hire anaya hila zena yin baita bizirat. Jortzen baliz bezala duk : atzo galdia zukan, egun huna nun den hatsemana. »

Hasparren offre ces variantes :

1. . . . ez zituen. . . erran zakon. . . dembora. . . ene nausi. . . eni yiten zaitana. . . gaztigatna. . . tirant bat . . .

2. . . . Guti. . . ur handiak. . . handi. . . baitzuen. . . buruan. . . emazte zahar bati. . .

3. . . . arras malurus. . . Etzuen. . . nihork ez zakoten. . .

4. . . . alki nimino. . . zeruan. . . nigarrez zagolarik. . . betia da mutilez zoinek eta baitute. . .

5. Beraz. . . erranen dakot. . . zutarik yoan nahi izan nuenian. . .

Hoben handia ukan nuen. . . gastigatu . . . asken mutila. . . aki-tua nintzan. . .

6. . . . loreri. ur emaitia. . . miatu. . . mainku izerdiz. . . heya. . . besuak zabaldu zaizkon eta eman zakon musu handi bat.

7. . . . oihu egin zuen etheko yender eta hauzuer. . . erran zakoten oro bildu cerenian. . . nehork ez dezakotela. . . Zatozte . . . ekar dezakozue. . . chamar poillit. . . ezarrakozue enreztun bat errian. . .

8. Mutilek entzutu . . . chakurrekin . . . ziretzela. . . Erruazirea. . .

9. . . . ez nuk. . . erran zakon . . . betia naizelakuan. . . zeren eta izaiten ahal baikara . . . piztu galdua. . . kausitua.

Pour Bonloc, je note :

1. . . . ez zitin. . . Gaztenak. . . buruan. . . nain eta izan dezân.. Behaut. . . baster anhitz. . . emâzut zer ere behar baitut ukhan. . . erran zin . . . nahukan bezala. Gaichtoat hiz. . . idokiz tianta bat.

2. Egun gutin . . . fierraña einez. . . Trebesatu zitin anhitz olhar. . . batetala. . . Zembait hilâten bûko. . . landetalat. . . astuen zeintzo.

3. . . . gehiô oheik. . . nun yân baitzitin gôtik urdek yaten zintzen. . . nehok. . .

4. Assalde. . . eortzeat. . . gainea, so zôlaik. . . chorier. . . nigar-rez zôlaik. . . Hantchet ene aîtân. . . zoinek. . .

5. . . . yuân niz ene aitan kausitzera eta errân dakot. . . nahi ukhan zituanian. . . untza bâkit. . . bainintz bezala. . . nintzan.

6. . . . lilien ihinzatzen . . . sârondoak. . . bidian gainian. . . bê buruari. . . ala behar zion . . . zazkon besoak . . . eman zakon pot. . .

7. . . . nahiut. . . bezela. . . nehok ez dezola gaizkik. . . Zaitte ekharrozi. . . mâpulisâ pullit. . . emozi. . . zapela. . . âtche. . . edan dû yân. . .

8. . . . zioten. . . arrahots hau? sakreka. . . Usteut. . . ziztela . . . goizei . . . Erhotu zia?

9. . . . eiten baut . . . nahi ukhan dezakan edo ez, beharko uk. . . hie anaya. . . galdaa zukan. . .

Mendionde présente les particularités ci-après :

1. . . . nagusi . . . emadahazu. . . behar dutana . . .

3. Orduyan. . . Ez zuyen. . . yahan baitzuen. . . nehork ez zakoten. . .

4. . . . behatzen zihilarik. . . chorier. . . ni gosiakin. . .
  6. . . . lilien ihitztazen. . . doidoietarik. . . hedatzen daizko . . .
  7. . . . ene haur . . . aitzinian . . . erran zankoten . . . zauzte. . .
- Edaan dû eta yuan dû . . .
8. . . . harrautz hori. . .
  9. . . . balimbadut . . . hire anea. . .

Macaye ne donnerait lieu qu'à ces différences :

1. . . . ez zin . . .
2. . . . aloïtu muthil. . .
3. . . . dohakabe. . . emaithen.
4. . . . zorroa hustun . . . sedala baten gainera. . . gosiak hiltzen ari nu. . .
6. . . . estalgia . . . zabaldu zaizkon . . .
7. . . . nehok ez dezola erasia bat egin. Zaizte . . . ekarrozie maapolis . . . emakozute . . .
8. . . . hari zizten. . .
9. . . . bozkalentziaz . . .

III. — Le bas-navarrais occidental mixte est le langage de Briscous, de Lahonce et de Mouguerre. Je donne le teste du premier village et les variantes des deux autres :

1. Aita batek etzitin bi seme bezik. Gaztenac erran zakon bere aitari : ordu da izan naïn ene nausi eta ukhan dezân diru. Behar niz ynan ahal izan eta ikhusi lekhu. Barthi zazu zure onthasuna eta emâzu nik behautana. — Bai, ene semia, eraan zïn aitak, nahukan bezala. Gaichto bat hiz eta izaïn hiz punituya. Geo ide kiz tieta bat, barthitu zin bere onthasuna eta eïn zitin bi pharte berdinak.

2. Egun gutin buruyan, seme gaichtua yuan zen herritik fierrain einez eta nehorî adioik erran gabe. Trebesatu zitin larriak, oiha-nak, errekek, eta yin zen hiri handi batera, nun chahutu baitzin bere diru guzia. Zombait hilâtein buruyan saldu behar ukhan zitïn bere phildak emazte zahar bati eta bera phâtu mutil. Igorri zuten landetât han zaintzeko astuak eta idiak.

3. Orduyan biziki maluros izan zen. Etzin gehio ukhan oheik gabazlo eiteko, ez suik hotz eiten zinin beotzeko. Batzutan hain gose handia zin nun yain baitzitïn urdek yaten luzten fruitu usteldn hek eta aza hosto hek baina nehok etzakon deus emaiten.

4. Gau batez, tripa hutsic, bere buruya utzi zîn eortea alkhi baten gainera leihotik behatzen zîlaik chorier airin iltzen arinki. Geo ikhusi zitîn agizaita eta izarrak zeruyan agertzen eta erran zîn nigarretan : « Hahan ene aitaren etchia bethia da muthilez zoinek baitute nahi bezembat ogi eta arno, arroltze eta gasna. Dembora hortan ni hemen gosiak hiltzen arinu.

5. Eta beazyekiko niz, yuan niz ene aitain khautsitzea eta errain dakot : « ein nin bekhalu bat su kitattu nahi ukhan zintudanin. Hoben handia ukhan nin eta behar nuzu punitu bâkit untsa. Enezazula deith zure semia, trata nezazu zure muthiletaik azkena bezala. Hobendun niz bainan peitzen ari nintzan zutaik urrua.

6. Aita batzin zen bere lilien urtatzen akhâzten ari, bisitatzen zitin suhar onduk eta mahassak. Ikhusi zînin bere heldu bidin dera herrautsez eta izerdiz estalia, herrestatuz zangua, doidoia sinhetsi zîn. Galdein zîn bere buruyari behar zînez punitu ala bear zakon barkhatu. Azkenin nigarra begitan, hedatu zazkon besuk eta lephora yauzinez, pot gozo bat eman zakon.

7. Géô yarrâzi zîn bere semia, deithu zitîn bere yendik eta bere auzuk : « Nahut hau maithatu lehen bezala haur gaichua, erran zakoten bildu zineko; aski punituya izan da, nehok ez dezakola ein orai erreprotchuik batere. Zauzte hunen ikhusten, ekharrakozî beztiment pullit bat, emakozî erhaztun bat erhin eta zapeta berrik oinelan. Hartuko ahal tutzî ere, oilarrak, ahatik, eta ekharriko hiltzeko on den âtche bat; yaïn, edaïn, dugu elgarrekin eta einen phesta handi bat.

8. Muthilek obeitu zuten beren nausiari eta eman mahai gainin defaila eder bat ; memento berin seme gehiena yiten zen ihizitik bere chakurrekin : Zer da bada harrôts hori? erten da yuamentuka. Uste ut khantatzen duzîn hemen ez da goitche yin nain. Erhua ziréa aita?.

9. Ez, ene semia, enuk hala, ihardesten dako zaharrak. Hori eiten diat zeren nizan boskarioz bethia. Khantu eiten dian eta uros gituk xeren baita untsa zertaz. Nahi ukhan dezakan ala ez beharko duk khantatu hik ere eta libertitu guekin. Zeren hire anaya hila zena bizirat itzuli uk. Orai sorthuya balitz bezalauk : atzo galduya zukan egun horra nun hatzemana den.

Variantes de Lahonce :

1. Gizon. . . ezutitzun. . . beizik. Gastenak errai zakozun : «... ordoïzu. . . dezaan diruya . . . dizut yoan hemendik . . . her-

riak. Parthi. . . emaaizt behar dudana. . . erraintein dizu aitak . . . Gaichtua hiz. . . punituya izaan hiz ». Gero idekitzian tieta bat partayatu zuzun . . . eta egin zizun bi parte bardinak.

2. — Zoinbeit egun bakharren buruyan . . . zuzun. . . handian einez eta adio erran gabe nehorri. Treetasu zititzen anhitz larre, oinhan, ur eta eta heldu hiri. . . batêta, . . . baitciin . . . zombeit hilaaten. . . izan zitizun bere arropak emaste . . . eta yuan mutil. Lorri zizien astuen eta idien zain.

3. . . . izan zuzun arras maluus. Ez zuzun oheik gehio gabaz. . . ez eta. . . zenian. . . Hain. . . zuzun zombeit aldiz nun yan baizukkeen . . . , aza hosto eta fruitu ustelak bainan. . . deusik.

4. . . . sabela hutsa, eortea utzi zizun bere buruyn. . . gainea, behatzen ziilaik leihotik chorieri arinki yohan zienak. Gero ikhusi zizun agerzen zeruyan argizaria eta izarrak eta erran zizun niarrez zaolaik : « Han, ene aitâan etchia bethiatik muthilez zoinnek baitute ogia eta arnu, arrotziak eta gasna nahuten bezinbat, denbora berian, ni hemen gosiak hilzen hainik.

5. Untsaak, . . . nuk yuaënu aitân hatcemaitea. . . zakoyat. . . nizun . . . utzi. . . izan zintuanian falta ukhan nizun handia. . . baakizut. . . deit. Faltadun izan nuzu, . . . urzen hai nintutzun.

6. . . . baatzian zuzun akhabatzen ziina bere lilien ihistatzia, beha zaozun bere saar onduerri eta mahatserri . . . ziinian . . . bidian gainian bere semia estalia herrautsez eta izerdiz, zangua herrestan, . . . zizun. . . zizun . . . buruaï heiya behar zankon eman punimenduya ala barkamenduya . . . Azkenian nigarrak begietan hedatu zaizkhotzun bezuak eta haren lephoa eroriz eman zaizkhot zun pot handi bat.

7. . . . Gero yarraazi zizun. . . bere yendiak eta ausuak : « maïbatu nahi zitut aintzinian bezala. . . zayoten bildu orduko; . . . duzu, orei nehokez dezola erran hitzik. Zaitze ikhusten, ekharzazie harrentzat laster yelete pulli bat, emakozie erhaztun . . . erhian. . . berriak zanguetan. . . duzie zoinbeit oilar, ahate, eta aatche bat hilzeko on dena, yuan gie edatea, yatera. . . egitea pesta handi bat.

8. . . . zizien bere. . . zizien dafaila. . . mahaiian. . . berian . . . zaharrena heldu zuzun . . . harrabots hoï? oihu egiten dizu yuamentuz. Usteizut . . . duztela. . . duzu goizei. . . nadin. Zorua zie ene aita?

9. . . . ez nuk . . . erran zakozun . . . Hoi. . . balinbaut eiten diat. . . nizen bozkalenziaz bethia. Khantatzen diuk eta iruz gituk. . . badiuk zertako. Nahi bauk eta ez bauk hik ê kantatu behar duk eta plazer hartu gehin zeren eta hire anaya hil zena

yin baita bizira. Sortzetik heldu balitz bezalauk, atzo galduya zuyan eun horra hatzimana.

A Mouguerre, morceau généralement mauvais; on lie peut guère citer que :

1. . . . emadazut.
2. . . . allouatu.
3. . . . zembeit aldiz. . . cheriek.
4. . . . kayola. . . ilhargia . . emen.
5. Eh bien! chutituko naiz. . . hutz. . . nauzu. . . ontsa. . . semea.

IV. — Le spécimen donné pour Urcuit est du labourdin général et n'a rien de particulier. Il ne vaut donc pas la peine d'être publié.

(*A suivre.*)

Julien VINSON.

